

ПРОЄКТУВАННЯ ПІДРУЧНИКА У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ПЕДАГОГІКИ ПАРТНЕРСТВА

Анотація

У статті йдеться про необхідність реалізації принципів педагогіки партнерства у розробленні підручників нової української школи. Підручник розглядається як складна система текстових і позатекстових елементів, які мають проєктуватись з урахуванням названих принципів. Зокрема запропоновано вимоги до різних видів текстів, ілюстрацій та завдань підручника.

Ключові слова: педагогіка партнерства, принципи, шкільний підручник, конструювання

Annotation

The article asserts the need to implement the principles of partnership pedagogy in the development of textbooks for the new Ukrainian school. The textbook is considered as a complex system of textual and non-textual elements, which should be designed taking into account the mentioned principles. In particular, the requirements for various types of texts, illustrations and textbook tasks are proposed.

Keywords: partnership pedagogy, principles, school textbook, design

У Концепції Нової української школи вказано, що нова школа працюватиме на засадах педагогіки партнерства, в основі якої – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими однодумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. [1]

Серед основних принципів педагогіки партнерства, що їх маємо реалізувати в освітньому процесі, названі: повага до особистості; доброзичливість і позитивне ставлення; довіра у відносинах і стосунках. [2, с.14]

Цю групу можна схарактеризувати як ціннісно-моральні принципи, дотримання яких вчитель демонструє у власній поведінці, а учні наслідують ці моделі поведінки або мимовільно, або під впливом виховних зусиль педагога. Другу групу можна описати як операціонально-діяльнісні принципи, до яких відносимо: діалог – взаємодія – взаємоповага; розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків), соціальне партнерство (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей). [2, с.14] Дотримання цих принципів вчитель має забезпечити у спілкуванні й взаємодії учнів одне з одним за допомогою

спеціальних методів і засобів навчання. Це зумовлює необхідність створення у навчанні сприятливої атмосфери співробітництва, уникнення вчителем монологічного викладу матеріалу та дублювання інформації, яка може бути отримана з доступних джерел, і перехід до діалогізованого спілкування з учнями в ході навчального процесу, інтенсифікації впровадження в навчальний процес активних методів навчання, що дають можливості для розкриття творчої особистості, розвитку ініціативи, активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Очевидно, що дотримання таких принципів можна розглядати як критерій, за яким можна оцінювати якість освітнього процесу з різних сторін. Зокрема з цього погляду можна підійти до оцінки сучасних засобів навчання в українській школі, насамперед підручників. Підручник Нової української школи, разом із традиційною функцією подання інформації, повинен у контексті запровадження педагогіки партнерства забезпечувати розвиток у кожної дитини прагнення до самовдосконалення, мотивацію до творчої самореалізації, розкриття та розвитку її здібностей і можливостей. Водночас підручник як основний вид навчальної літератури для дітей має спрямовуватись на формування в неї толерантності, доброзичливого, терпимого ставлення до оточуючих, мотивацію до співпраці з однолітками і дорослими, взаєморозуміння та взаємодопомоги у колективі. Провідним завданням підручника серед інших можна вважати реалізацію названих вище операційно-діяльнісних принципів педагогіки партнерства.

Разом з тим, аналіз джерел з підручникотворення, як і підручників останніх кількох років свідчить про недостатню увагу вчених, авторів підручників і вчителів саме до цього аспекту проектування підручника. Завданням даної статті є висвітлення окремих аспектів розроблення сучасного підручника з погляду педагогіки партнерства.

Сучасна педагогіка розглядає підручник як комплексну модель освітнього процесу, що відображає його цілі, принципи, зміст, технологію. При цьому підручник не лише відбиває певну модель освітнього процесу, але і проектує її реалізацію. Лише визначивши як вихідну позицію принципи педагогіки партнерства, ми зможемо відібрати із загальної теорії підручника і сконструювати окремі елементи підручника, які складуть «пазл», - власне систему, якою й буде відповідний підручник. У характеристиці підручника як системного утворення принципи відображають ті суттєві характеристики, що відповідають за правильне функціонування цієї системи, без яких вона не виконувала б свого призначення. Саме їх дотримання може забезпечити значне покращення якості підручника, а отже бажані результати навчання учнів, які з ним працюють. Очевидно, що вихідні принципи можуть проявлятися по-різному в залежності від особливостей змісту навчального предмета, проте можна виокремити і спільні підходи. Врахування цих принципів має

важливе значення не лише для практики створення, але й експертизи і оцінювання підручників.

Розглянемо на прикладах, яких змін вимагають ті чи інші елементи підручника. У складному комплексі, яким є сучасний підручник, виокремлюють текстовий і позатекстовий структурні компоненти, всередині яких розглядають тексти, ілюстрації та пізнавальні завдання.

Інформаційна функція сучасного підручника насамперед пов'язана з різноманітними текстами: основним (авторським), додатковим (документи, фрагменти творів, законів та ін.) та пояснювальним (підписи, посилання тощо). Будучи для учнів важливим джерелом інформації, якісний підручник має розвивати здатність школярів до навчання через читання. Тому пильної уваги заслуговують кількість і якість текстів, які він містить.

Відповідність текстів дидактичним вимогам (науковість, об'єктивність відображення фактів (об'єктів) дійсності та їх зв'язків і відношень, наступність, послідовність, врахування вікових особливостей дітей тощо) з погляду педагогіки партнерства має бути доповнена акцентуванням уваги на рівень пізнавальних можливостей учнів, доступність, а отже - ефективність сприйняття ними тексту. Нерозуміння учнями інформації, викладеної у підручнику породжує негативні емоції, що блокують мислення, небажання вчитись, уповільнює розвиток інтелекту, гальмує творчі здібності, є причиною формалізму в знаннях. З іншого боку, ця вимога не означає спрощення інформації, її зайву деталізацію, «розжовування». Текстовий матеріал має бути пізнавально значущим, пов'язаним із сучасним життям, оригінальним, цікавим і надихаючим для учнів. Дуже бажаними є емоційна насиченість матеріалу, образність, діалогічність монологічного мовлення, що виявляється у використанні особових займенників, особових форм дієслів, звертань тощо, певним чином наближує текст до більш зрозумілого дітям розмовного мовлення, дещо зменшує труднощі сприймання тексту з явними ознаками наукового стилю. Автори підручників мають бачити в учнях рівноправних партнерів, які заслуговують на всебічну допомогу і роз'яснення сутності матеріалу з метою залучення їх до активної пізнавальної діяльності.

Подібні вимоги мають висуватись у контексті принципів педагогіки партнерства і до зображувальної наочності у вигляді малюнків, копій творів живопису, фотографій, 3-d моделей і реконструкцій, схем, інфографіки та ін., які не дублюють, а доповнюють, конкретизують текст підручника. Вони мають бути самостійним джерелом інформації і сприяти формуванню в учнів умінь їх самостійного опрацювання. Партнерська позиція авторів підручників має визначати добір найбільш цікавих та інформаційно насичених, сучасних за технікою зображення ілюстрацій з урахуванням вікових особливостей учнів та їхніх пізнавальних потреб. Обов'язковим є подання до кожної ілюстрації пояснювального тексту із

відомостями про зображені явища та за необхідності про авторів зображення.

Вирішальну роль у реалізації принципів педагогіки партнерства відіграє наскрізна мережа запитань і завдань, за допомогою якої підтримується постійний зв'язок авторів із читачами, і за таких умов процес опрацювання підручника стає керованим. До цієї мережі входять випереджальні питання до кожного з пунктів параграфу, що передують тексту, внутрішні питання, що розташовані після кожного пункту або всередині його, підсумкові запитання і завдання наприкінці параграфу.

Зауважимо, що у підручниках зараз панують питання і завдання на взірець «чому», «навіщо», «поясни», «порівняй», «доведи, що...» та ін. Однак, якщо мова йде про рівноправний діалог з читачами, завдання мають бути доповнені такими, як «відновіть картину», «висловіть думку», «оцініть поведінку» тощо. Мають пропонуватись учням і завдання на зразок: «Чим мотивоване твердження авторів підручника, що...? Чи згодні ви з такою думкою?», або «У тексті автори розкривають причини... Сформулюйте їх у вигляді короткого переліку, а у разі незгоди з авторами висловіть власну думку щодо таких причин», або «Автори оцінюють ситуацію... як..., а ви?», «До якого висновку підводять автори підручника? До якої думки схилиєтесь ви?» і т. ін.

Необхідно враховувати й потребу у залученні учнів до постійної взаємодії та співпраці одне з одним. І тут у пригоді авторам підручника мають стати завдання для парної та групової діяльності учнів.

Зазвичай, психолого-дидактична і методична орієнтація навчальної книги є прихованою, однак іноді вона декларується відкрито. Наприклад, у тексті можуть використовуватись спеціальні «запрошувальні» рубрики і завдання як-ось: «давайте спробуємо», «працюймо в групах», «готуймося до уроку узагальнення», «беремо участь у навчальному проєкті», «проведіть дискусію», які по суті спрямовують навчальний процес у певне русло. Для оцінки навчальних досягнень і самоперевірки учнів підручник також може містити спеціальні запитання, завдання для проєктної роботи, письмового виконання чи позакласної роботи, рефлексії власного навчання і його результатів.

Очевидно, що це неповний перелік того, що ми повинні брати до уваги, приступаючи до конструювання підручника з урахуванням принципів педагогіки партнерства як системи прийомів і методів навчання й виховання на засадах гуманізму і творчого підходу до розвитку особистості. Теорія і практика підручникотворення потребує детального розгляду цих питань як у контексті обґрунтування психолого-педагогічних засад, так і аналізу сучасної української і міжнародної практики.

Список використаних джерел

1. Кравчинська Т. С. Педагогіка партнерства – основні ідеї, принципи та

сутність. URL:

https://lib.iitta.gov.ua/707221/1/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf

2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>